

УДК 635.055

ІНТРОДУКЦІЯ ВИДІВ РОДУ ПЛАТАН (PLATANUS L.) У ПАРКАХ І БОТАНІЧНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

В.М. ГРАБОВИЙ

Дендрологічний парк "Софіївка" НАН України
Україна, 20300 Умань, вул. Київська, 12а

На підставі літературних даних і власних досліджень проаналізовано результати інтродукції деяких видів платана у парках і ботанічних закладах України та зроблено попередню оцінку перспективності інтродукції платана західного і п. кленолистого у дендропарку "Софіївка" НАН України.

Становлення культурної дендрофлори України нерозривно пов'язане з історією її освоєння і вивчення та з інтродукцією деревних рослин з інших регіонів. Інтенсивна інтродукція деревних рослин в Україну відбувалася у XVII—XIX ст. і пов'язувалася із створенням нових парків, університетських ботанічних садів та інших зелених насаджень. Створення парків вимагало широкого асортименту екзотичних рослин, які б вражали відвідувачів своєю красою і унікальністю.

Одними з таких рослин були види платана (*Platanus* L.). Платани — чудові рослинні гіганти, які збереглися з давніх геологічних епох. Вони були одними із улюблених дерев стародавніх греків, римлян, персів. Платани відзначаються не тільки високою декоративністю, а й надзвичайною довговічністю. Так, деякі особини здатні досягати віку до 2000 років. Окремі багатовікові дерева в різних країнах світу зберігаються і оберігаються як національні релікти. Наприклад, у Туркменістані (с. Фірюза неподалік від Ашгабата) ріс широковідомий семистовбурний платан. Обхват стовбура цього велетня перевищував 11 м, висота — 46 м, під його кроною могли знайти притінок одночасно понад

100 чол. В Азербайджані (с. Агдаш) був чотиристовбурний платан віком понад 500 років і заввишки понад 30 м. Під його кроною була створена чайна з двома столиками, за якими вміщувалось одночасно 10 чол. [1].

До Європи платан східний був завезений одним з перших культурних дерев ще у 390 р. до н. е. і з тих пір він широко культивується в багатьох країнах [8]. В Україну, за даними М.А. Кохна і А.М. Курдюка [4], платан західний уперше інтродукований на початку XIX ст. в Основ'янському акліматизаційному саду І.Н. Каразіна, платан східний — в Одеському університетському ботанічному саду наприкінці цього ж сторіччя [4].

Видатна роль в інтродукції та акліматизації платана належить Нікітському ботанічному саду. Його директор і засновник Х.Х. Стевен разом із В.Х. Кондаракі в одному із своїх звітів за 1816 р. вказують на те, що серед інших найважливіших дерев, які було придбано у перші роки існування ботанічного саду, були 2 види платана — платан східний та п. західний. У звітах за 1879 р. наводяться вже дані щодо існування 4 видів платана: східного, західного, кленолистого та кістистого [7, 8].

© В.М. ГРАБОВИЙ, 2000

У Правобережному Лісостепу України одним із перших місць інтродукції платанів був дендропарк "Софіївка". Свідченням цього є замітка про рослинні багатства "Софіївки" А. Анджиєвського, стаття (1851) Ф. Базинера, "Каталог дерев'єв и кустарников "Уманского Царицына сада" за 1905 р. [3]. На жаль, дерева платана, інтродуковані у той період, в парку не збереглися.

Як було зазначено, платан західний вперше в Україну був інтродукований в Основ'янському акліматизаційному саду І.Н. Каразина у 1809 р. [4]. Зараз дерева платана західного можна побачити у насадженнях Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України (НБС НАН України), Стрийського парку та Державного лісотехнічного університету (Львів), Державного Нікітського ботанічного саду УААН, Ботсаду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка, у насадженнях ботанічних садів державних університетів Одеси, Ужгорода, ботанічного саду Черкаського педагогічного університету, Кам'янець-Подільського ботанічного саду, дендропарках "Олександрія", "Софіївка", "Тростянець" та ін. [2].

Платан кленолистий відомий у культурі в Україні з XVIII ст. Цей вид платана найбільш розповсюджений у Європі. У дендропарках Великої Британії платан кленолистий називають лондонським платаном. Перші згадки про цей вид платана наведені у 1766 р. у списку ботанічного саду в Оксфорді. На території Польщі в парку Добржице росте один із найстаріших екземплярів платана кленолистого. Є підстави вважати, що цей платан був висаджений в рік заснування парку в 1780 р. Також на території музею-замку в Ланцюті (Польща) росте 200-річне дерево платана кленолистого заввишки більше 20 м, з діаметром крони близько 25 м та з діаметром стовбура 1,6 м на висоті 1,3 м. Цілком можливо, що на захід України платан кленолистий був інтродукований саме з Польщі. Цей вид платана нині найбільш розповсюджений в Україні. Окремі особини платана кленолистого зростають у степовій, лісостеповій зонах України та на Поліссі.

Говорячи про інтродукцію в ботанічних садах, слід відзначити, що дерева платана кленолистого, за даними М.А. Кохна та ін. [2], ростуть у НБС НАН України, Державному Нікітському ботанічному саду УААН, Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка, у ботанічних садах Ужгородського, Чернівецького, Сімферопольського державних університетів, у ботанічному саду агробіостанції Ніжинського педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя, Донецькому ботанічному саду НАН України, ботанічному саду Львівського державного університету ім. І. Франка, ботанічному саду Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова, Кам'янець-Подільському ботанічному саду, дендропарку "Асканія-Нова", ботанічному саду Волинського університету (Луцьк), дендропарку "Софіївка" НАН України та в багатьох парках на Поділлі [2, 7—9].

Слід зазначити, що зазвичай названий вид платана в кожному регіоні України росте поодинокими деревами у вуличних насадженнях або групами у ботанічних садах і старовинних парках, тобто масового використання платанів в культурі немає. Потрапивши у певні мікрокліматичні умови, платани виявляються недостатньо морозостійкими.

З метою більш детального вивчення росту і розвитку видів роду платан в нових умовах і передбачення результатів їх акліматизації в дендрологічному парку "Софіївка" НАН України на основі досліджень, проведених у 1998—1999 рр., зроблено попередню оцінку перспективної інтродукції західного кленолистого платанів за допомогою методу інтегральної числової оцінки здатності і перспективності інтродукції дерев та кущів на основі візуального спостереження (за П.І. Лапіним і С.В. Сідневою [6]). Адже оцінка успішності інтродукції деревних рослин в нових умовах і ступінь стійкості рослин мають практичне і теоретичне значення. Результати цієї роботи свідчать, що платан західний і п. кленолистий є перспективними для інтродукції на території Правобережного Лісостепу України. Але для оцінки перспективності інтродукції було взято лише 2 до-

зрослих дерева платанів, оцінка перспективності інтродукції молодих дерев не проводилась.

Звичайно, робити остаточні висновки щодо перспективності і успішності інтродукції платана західного і п. кленолистого в умовах Правобережного Лісостепу України на основі дворічних досліджень, не враховуючи процеси акліматизації молодих дерев, ще зарано.

Оскільки платан західний і п. кленолистий мають досить широкий культурний ареал на території України, необхідно детальніше вивчати ці види з метою розробки ефективних методів культури та використання в озелененні у Правобережному Лісостепу України.

Наявність вікових дерев видів роду платан в Україні підтверджено не лише літературними даними, а й проведеними нами експедиціями у 1999—2000 рр. Так, у Міженецькому парку (Міженець Старосамбірського р-ну Львівської обл.) ростуть 4 старих дерева платана, які до 1999 р. були заввишки 22—25 м і на висоті 1,3 м мали діаметри відповідно — 0,67; 0,72; 0,78; 0,62 м. Також досить цікавий екземпляр платана росте в Підгірцівському парку (с. Підгірці Стрийського р-ну Львівської обл.). Цей платан має п'ять стовбурів, які зрослися у своїй основі. Його вік близько 120—150 років, розміри крони — 28 × 28 м, діаметри стовбурів на висоті 1,3 м становлять 0,85; 0,79; 0,73; 0,86; 0,73 м.

Не можна залишити поза увагою і 2 дерева платана, які ростуть у Маківському парку (с. Маків Дунаєвецького р-ну Хмельницької обл.). Одне з цих дерев, станом на 2000 р., має вік 150—200 років, розміри крони 27 × 27 м, діаметр стовбура становить 1,44 м на висоті 1,3 м. Це дерево, по праву, вважається одним з найстаріших дерев платана кленолистого в Україні. Друге дерево, дещо молодшого віку, заввишки 22 м і діаметром стовбура 0,77 м. Всі обстежені нами дерева були в доброму стані і лише на деяких їх вікових гілках були відмітини колишніх морозних зим.

1. Голубева И.В., Кузнецов С.И. Никитский ботанический сад: Путеводитель. 4-е изд. — Симферополь: Таврия, 1985. — С. 63—64.
2. Каталог деревьев и кустарников ботанических садов Украинской ССР. — Киев: Наук. думка, 1987. — С. 3—51.
3. Каталог деревьев и кустарников Уманского Царицына сада. — Умань: Тип. И. Цейтлина, 1905. — С. 44.
4. Кохно Н.А., Курдюк А.М. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине. — Киев: Наук. думка, 1994. — С. 5—49.
5. Косенко І.С., Мітін В.В. Дендрологічні проблеми парку "Софіївка" // Старовинні парки і проблеми їх збереження: Тез. доп. 2-го міжнар. симп., присвяченого 200-річчю дендропарку "Софіївка" (Умань, 18—21 вер., 1996). — Умань: Б.в., 1996. — С. 5—12.
6. Лапин П.И., Сиднева С.В. Оценка перспективности и интродукции древесных растений по данным визуальных наблюдений // Опыт интродукции древесных растений. — М.: Изд-во Гл. ботан. сада АН СССР. — 1973. — С. 7—67.
7. Пшеничный И.Е. Платаны в зеленом строительстве Крыма. — Симферополь: Крымиздат, 1960. — 35 с.
8. Пшеничный И.Е. Платаны в Крыму. — Киев: Изд-во УСХА, 1960. — 82 с.
9. *Ogrod i park Potockich w Lancucie Badania-Projekty-Realizacja.* — Warszawa, 1999. — S. 142.

Надійшла 14.08.2000

ИНТРОДУКЦИЯ ВИДОВ РОДА ПЛАТАН (*PLATANUS L.*) В ПАРКАХ И БОТАНИЧЕСКИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ УКРАИНЫ

В.Н. Грабовой

Дендрологический парк "Софиевка" НАН Украины, Украина, Умань

На основании литературных данных и собственных исследований проанализированы результаты интродукции некоторых видов платана в парках и ботанических учреждениях Украины и сделана предварительная оценка перспективности интродукции платана западного и п. кленолистого в дендропарке "Софиевка" НАН Украины.

INTRODUCTION OF THE SPECIES OF THE GENUS *PLATANUS L.* IN THE PARKS AND BOTANICAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE

V.M. Grabovyi

Dendrological park *Sofiivka*, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Uman

On the basis of the literary data and own researches, an analysis of results of some representatives of a genus *Platanus L.* introduction in the parks and botanical establishments of Ukraine and preliminary estimation of introduction of *Platanus occidentalis* and *P. acerifolia* were made in dendrological park *Sofiivka* of the National Academy of Sciences of Ukraine.